

Sosiologisk tidsskrift - 2003 - Nr 02 - "SOSIALE BEVEGELSER: INNFØRING, OVERSIKT, UTFORDRINGER" av Ørnulf Seippel

Side 181:

SOSIALE BEVEGELSER: INNFØRING, OVERSIKT, UTFORDRINGER

Av Ørnulf Seippel

- The future belongs to crowds -

Don DeLillo, Mao II

1. Innledning

For noe over tyve år siden konkluderte Barnes et.al. en omfattende studie av protest i den vestlige verden med at: «The result is a structurally based propensity toward protest activity in advanced industrial societies, as it is difficult for parties to respond to publics with widely differing values and goals» (1979:532)». Tyve år senere bekrefter og oppdaterer Klingemann og Fuchs disse funnene: «Citizens have become more demanding and more critical towards politicians and parties. Above all, citizens have developed the capacity and the readiness, to back up their demand by using the entire range of their potential for action.» (1995:435-6). I tillegg til at dette er en tendens observert på to tidspunkter, understreker Dalton også at det har skjedd en endring i de tyve årene som ligger mellom de to undersøkelserne: «In every nation unconventional political activities are more common at the end of the survey period [1974-1990] than at the first time point Protest is becoming a more common political activity in advanced industrial society» (1996:75). Nok et uttrykk for denne utviklingen finner man i begrepet «bevegelsessamfunnet» som viser til at sosiale bevegelser er blitt et middel på linje med andre konvensjonelle politiske virkemidler (Neidhardt & Rucht 1993, Tarrow 1994, Meyer & Tarrow 1998).

Poenget er her å godtgjøre at «sosiale bevegelser» i vel 30 år har vært en viktig bestanddel av det sosiale og politiske landskap i de fleste vestlige land. Utgangspunktet for denne artikkelen er så at denne utviklingen også reflekteres i en etter hvert svært omfattende faglitteratur¹, men at denne litteraturen i begrenset grad har hatt gjennomslag i norsk sosiologi. Denne artikkelen er ut fra dette et forsøk på å presentere hovedtrekkene i denne etter hvert svært omfattende tradisjonen. For det første er den en innføring i et forskningsfelt og hovedspørsmålet i artikkelens første del er rett og slett «Hva er en sosial bevegelse?» For det andre vil artikkelen gi en kronologisk oversikt over de viktigste retningene innen forskningen og litteraturen knyttet til feltet. For det tredje er det meningen å vise

til noe av det som i dag står fram som de viktigste utfordringene for dem som arbeider innen denne delen av sosiologien.

2. Innføring: Hva er en sosial bevegelse?

Man kan skille mellom to tilnærminger til studiet av makt og politikk i moderne politisk sosiologi. Den ene er det nærliggende å knytte til Foucault som hevder at "Power is everywhere, not because it embraces everything, but because it comes from everywhere..." (1980:93). I dette ligger det en antakelse om at alle sosiale situasjoner rommer maktrelasjoner og dermed i en helt allmenn forstand er politiske. Den andre tilnærmingen til «det politiske» fokuserer på den konvensjonelle politikk, dvs. det politiske system hvis funksjon er å fatte kollektivt bindende beslutninger på vegne av en nasjons befolkning. Dette handler om politiske partier, valg, ulike politiske institusjoner, iverksetting av politikk osv. I forhold til disse til- nærmingerne til makt og politikk, dreier mye politisk sosiologi seg om relasjonene mellom de to nivåene: Hvordan får det som framstår som maktforhold i folks hverdagsliv relevans i den store politikken? Hvordan formidles makt uttrykt i verdier, interesser, saker, kunnskap og følelser på et nivå på en måte som gjør dem politisk relevante på et annet og mer institusjonalisert nivå?

En fruktbar måte å få et grep om hva en sosiale bevegelse er, er å se den som en av flere slike formidlere av verdier og interesser, som noe som på et eller annet vis knytter sammen disse to ytterpunktene av makt: generell og allestedsnærværende makt formidles og får en form som gjør at den får politiske betydning i en mer institusjonalisert og samfunnsmessig betydning av begrepet. For å tydeliggjøre hva det er som særpreger en sosial bevegelse, er det her fruktbart å skille mellom tre slik formidlere - politiske parter, interesserorganisasjoner og sosiale bevegelser - for så å se hvordan de varierer langs tre sentrale dimensjoner: operasjonsmodus, ressurser og interne atferdsnormer (se tabell 1).

Tabell 1. Ulike typer politiske verdi- og interesseformidlere (fritt etter Rucht 1993)

	Partier	Interesseorganisasjoner	Sosiale bevegelser
<i>Operasjonsmodus: Hvordan man arbeider for å nå sine mål</i>	Besittelse av politiske embeter	Representasjon av medlemsinteresser	Protest eller markering i det offentlige rom
<i>Sentrale ressurser</i>	Velgerstemmer	Ekspertkunnskap, penger, tilgang til beslutningsarenaer, strategisk plassering	«Numbers, commitment, unity and worthiness»
<i>Interne atferdsnormer</i>	Byråkratisk og arbeidsdelt organisasjon	Byråkratisk og arbeidsdelt organisasjon	Mindre formelt, færre rollespesifikasjoner

Side 183:

Som med de fleste samfunnsvitenskapelige begreper, finnes det heller ingen autorisert definisjon av begrepet 'sosiale bevegelser', noe som skyldes det enkle forhold at den kjeden av sosial samhandling som går for å være en sosial bevegelse kan beskrives langs flere dimensjoner og at det varierer hva som vektlegges i ulike definisjoner; avhengig av hva som studeres, hvilke problemstillinger man tar utgangspunkt i og hvem som gjør studien. For å gi et inntrykk av hva det er vanlig å legge i begrepet, skal jeg vise til definisjoner fra fire av de fremste forskerne på feltet som både peker ut viktige fellestrekk, men som også sier noe om hvordan vektlegging varierer mellom ulike studier:

A social movement consists of a sustained challenge to powerholders in the name of a population living under the jurisdiction of those powerholders by means of repeated public displays of that population's numbers, commitment, unity, and worthiness. (Tilly 1994:7) ... collective challenges by people with common purposes and solidarity in sustained interaction with elites, opponents and authorities (Tarrow 1994:4) Eine soziale Bewegung ist ein auf gewisse Dauer gestelltes und durch kollektive Identität abgestütztes Handlungssystem mobilisierter Netzwerke von Gruppen und Organisationen, welche sozialen Wandel mit Mitteln Protests - notfalls bis hin zur Gewaltanwendung - herbeiführen, verhindern oder rückgängig machen wollen (Rucht 1994:77) A social movement is a network of informal interactions between a plurality of individuals, groups and/or organizations, engaged in a political or cultural conflict, on the basis of a shared collective identity (Diani 1992:13)

Side 184: skal trekke ut hovedpunkter i disse definisjonene er det fem forhold som peker seg ut. For det første handler det om sosial interaksjon over tid («sustained interaction»). For det andre dreier det seg om mer eller mindre formalisert interaksjon, helst mindre formalisert enn andre interesseformidlere som politiske partier og interesseorganisasjoner; som regel som en blanding av løsere sosiale nettverk med en eller annen form for organisatorisk kjerne. For det tredje har de som deltar en form for kollektiv identitet, dvs. en felles forståelse, som kan være uttrykk for solidaritet og som igjen kan bety at man handler på vegne av noen. For det fjerde forsøker man i en sosial bevegelse å nå sine mål gjennom «aksjoner» i det offentlige, gjerne som protest. Til slutt er det også slik at aksjonen som regel rettes mot noen: makt utfordres («contentious action»), man er deltaker i en politisk, økonomisk og/eller kulturell konflikt. Mot en slik bakgrunn lar det seg så gjøre å

konstruere en slags konsensuell definisjon bygget på de vanligste elementene i definisjonen av sosiale bevegelser:

En sosiale bevegelse er sosial interaksjon over tid bestående av en blanding av løserer og mer organiserte sosial nettverk, som utfordrer noens makt, som bygger på en form for identitet eller felles forståelse og som benytter seg av aksjoner i det offentlige, gjerne en form for protest, for å nå sine mål.

3. Oversikt

I det følgende skal jeg kort vise til de mest sentrale bidragene til forskningen og litteraturen om sosiale bevegelser slik de framstår i et historisk perspektiv som bestående av seks deler: (1) klassisk sosiologi, (2) masseteori, (3) kollektiv atferdsteori, (4) ressursmobilisering (inkl. rational choice) og nye sosiale bevegelser (inkl. systemteori) og (5) noe jeg har valgt å kalle 90-tallets hegemoniske paradigme.

3.1 Sosiologiens klassikere

Den av de klassiske sosiologer som mest umiddelbart peker seg ut som en viktig bidragsyter til forståelsen av sosiale bevegelser er Marx med sine teorier om sosial endring som uttrykk for kollektiv mobilisering på grunnlag av motsetninger i organiseringen av samfunnets materielle produksjon. Marx deler befolkningen opp i klasser ut fra hvem som eier produksjonsmidlene, og kollektiv handling finner så sted med utgangspunkt i de interesser man har ut fra den klassen man tilhører. Betingelser for at slik kollektiv handling virkelig kommer i gang, betinges bl.a. av hvilke muligheter til kommunikasjon det finnes innen klassen, og dermed, altså, om man får en utvikling fra «klasse i seg» til «klasse for seg». Dette er en av sosiologiens mest kjente teorier, og det er vanskelig å komme utenom Marx som den som virkelig setter fokus på strukturelle forhold som betingelse og utgangspunkt for politisk mobilisering og sosial endring. Går man videre i rekken av klassikere, er det hos Weber to forhold som peker seg ut. For det første kan han som sedvanlig leses som en motvekt til Marx' materialistiske perspektiv; det er ideene som en politisk bevegelse er bygget opp rundt som teller. For det andre kan Webers metodologiske individualisme også sies å være en forløper til en tradisjon som har hatt en sterk posisjon innen studiet av sosiale bevegelser: utilitaristiske, rasjonell aktør tilnærminger. Når det gjelder sosiologiens klassikere, kan man selvfølgelig også trekke inn Durkheim som en som vektlegger det kulturelle, sosiale og rituelle, og som knytter ulike former for kollektiv handling til integrerende og desintegrerende trekk ved samfunnet. Tilly (1978), som er en av de som har vært opptatt av klassikernes innflytelse på dette området, legger også stor vekt på Mill som del av en slik tradisjon, og hans plass er da som forløper for det vi i dag forstår som rasjonell aktør perspektiver. Alt i alt kan man oppsummere med å si at det er en viss ambi-

valens knyttet til de sosiologiske klassikernes rolle i forhold til studiet av sosiale bevegelser. På den ene siden er de tilstede som selvsagte bakgrunnsfigurer. På den andre siden er de i dag, selv om man aner deres betydning, sjelden eksplisitt tilstede, verken i teoretiske eller empiriske arbeider.

3.2 Sosiale bevegelser som masse: Le Bon og «The Crowd»

En annen type bidrag som i dag framstår som klassikere innen forskingen om sosiale bevegelser bærer preg av at de er blitt til i en situasjon der man synes å tro at samfunnet er i ferd med å gå oppløsning og tradisjonelle autoriteter forfaller: man mener seg å betrakte utviklingen av en helt ny form for folkelig engasjement. Sentralt her er de såkalte masse-teoriene, og Le Bons studie av «the crowd» fra 1896 er en interessant representant for denne tradisjonen. Le Bon innleder sin studie med å beskrive «the mind of the crowds», og hovedpoenget her er at folk, som ellers, i det store og det hele, er fornuftige og balanserte, fullstendig mister hodet når de befinner seg i «massen». Her ledes alles oppmerksomhet i en bestemt retning, all dannelse og sivilisasjon fordunster som dugg for solen, og det er instinkter som gjelder. I neste omgang handler det så om å beskrive hva som kjennetegner massens atferd og det er i flg. Le Bon impulsivitet, irritabilitet, manglende evne til fornuft og rasjonalitet, fravær av dømmekraft og kritisk sans, overdrevne følelser, intoleranse, konservatisme, diktatoriske tilbøyeligheter, og føyer han til, dette er kjennetegn som man stort sett ellers bare finner hos «beings belonging to inferior forms of evolution - in women, savages and children, for instance.» (1982: 16). Videre hevder Le Bon at det som skal kunne utgjøre innholdet i massens forståelse må være svært enkelt, aller helst må det være utformet som bilder, og det må ikke inngå i noen form for rasjonelt eller logisk resonnement. Til slutt er Le Bon opptatt av lederes rolle og det forhold at en leder, som i seg selv kan være et enkelt eller primitivt menneske, med svært enkle midler kan manipulere og ha en stor effekt på massen. Le Bon tar utgangspunkt i et samfunn i oppløsning og tegner et bilde av massen som et fenomen som uttrykker en trussel, en form for kollektivitet der den rasjonalitet man senere ofte tilskriver bevegelser i «det moderne», totalt glimrer med sitt fravær.

3.3 Kollektiv atferd

Etter disse to klassiske perspektivene, er den neste retningen som peker seg ut ~~Sider 186~~ **Sider 186** av sosiale bevegelser det såkalte «kollektiv-atferds-perspektivet» som i hovedsak er en amerikansk etterkrigstradisjon. Som representant for denne retningen skal jeg trekke fram noen sider ved Blumers arbeider², og som et utgangspunkt er det her viktig å være klar over at begrepet «kollektiv atferd» er et mer generelt begrep enn det man i dag stort sett forstår med sosiale bevegelser. Blumer bestemmer «kollektiv atferd» til å omhandle «... the way in which a new

social order arises, ...» (s.169) , og i praksis handler dette om veldig mye: «crowds, mobs, panics, manias, dancing crazes, stampedes, mass behaviour, public opinion, propaganda, fashion, fads, social movements, revolutions, and reforms.» (s.167). Når Blumer videre skal gjøre nærmere rede for hva «kollektiv atferd» er, legger han hovedvekten på at den har sitt utspring i individuell uro og mistilpasning som kollektivt kommer til uttrykk i noe som mangler retning; man får et inntrykk av at det handler om forvirrede retningsløse utfall, spredning av

rykter og en form for kollektiv reaksjon som stort sett er uten mål og mening. Det er med det altså klart at Blumers studier på mange måter bringer videre noe av det vi finner i «masseperspektivet» i det det for en stor del handler om det spontane og ikke-rasjonelle.

Samtidig er det også slik at Blumer helt eksplisitt vier et eget avsnitt til sosiale bevegelser, som en av flere former for kollektiv atferd, og beskriver fenomenet på en måte som peker framover mot senere studier: sosiale bevegelser starter med utgangspunkt i noe negativt - undertrykkelse, utnyttelse, deprivasjon - som utløser spontane, løse, uforpliktende og dårlig organiserte sosiale «enheter» som etter hvert, i noen tilfeller, utvikles til mer organiserte og målrettede sosiale aktører.

«Kollektiv-atferd-tradisjonen» er med det interessant i det den står med en fot i den klassiske masseforståelsen samtidig som den også peker framover mot en mer moderne forståelse slik den er blitt videreført i senere teorier om sosiale bevegelser; man har fortsatt en litt skeptisk for ikke å si nedlatende holdning til sitt studieobjekt, men skiller i større grad mellom ulike former for kollektiv atferd og gir også rom for mer ordnede og rasjonelle reaksjoner.

3.4 Ressursmobilisering og «nye sosiale bevegelser»

«Kollektiv-atferd-perspektivet» representerer en epoke samtidig som det også er utgangspunktet for de to hovedretningene knyttet til forskningen om sosiale bevegelser som vokser fram på 70- og 80-tallet. Det som er blitt sett på som en amerikansk tradisjon - ressursmobiliseringsperspektivet - fokuserer i større grad enn tidligere på at sosiale bevegelser ikke nødvendigvis er et fenomen som tar utgangspunkt i svakheter eller problemer, men like gjerne er uttrykk for intenderte og rasjonelle prosjekter. Teorien om de «nye sosiale bevegelsene», som er blitt stående som en europeisk tradisjon, er mer opptatt av problemer knyttet til et makroperspektiv: endringer i de strukturelle og kulturelle forutsetningen for sosiale bevegelser.

3.4.1 Ressursmobilisering

Når det gjelder ressursmobiliseringsperspektivet, blir det i enkelte

~~Side 187~~ knyttet til én artikkel skrevet av McCarthy og Zald (1977), og et av målene her er å få fram at den opptattheten av sosial undertrykkelse, problemer og misnøye som

preger kollektiv-atferd-tilnærmingene er misvisende: « We are willing to assume ... that there is always enough discontent» (s. 1215). Heller enn ensidig å fokusere på hvorfor man er aktiv, er de med det opptatt av hva som gjør mobilisering mulig: hvordan kommer sosiale bevegelser i gang og hva driver dem framover. Hovedpoenget i dette perspektivet er da at sosiale bevegelser ikke først og fremst er spontane og retningsløse reaksjoner, men i all hovedsak målrettede aksjoner, og man er i større grad enn tidligere opptatt av å forstå hvordan rasjonelle aktører finner og anvender de ressurser som skal til for å få i

stand sosial mobilisering slik den tar form i sosiale bevegelser. De sosiale bevegelsene sees i større grad som en av flere typer «normal» politisk handling, og ikke som uansvarlig og irrasjonell protest.

I tråd med at det blir mer fokus på det rasjonelle, får man i større grad øynene opp for at en sosial bevegelse på et eller annet vis også har institusjonelle eller organisatoriske trekk, og at dette organisatoriske er en forutsetning for «suksess». For det tredje får man i kombinasjonen rasjonelle individer og organisasjoner et mer eksplisitt fokus på dem som bygger bevegelser - eliter, entreprenører - og hvordan disse reiser og anvender ressurser i sitt arbeid. For det fjerde er man i denne retningen også opptatt av hvordan ulike bevegelser fungerer sammen og virker inn på hverandre; man får et fokus på et større felt av sosiale bevegelser.

3.4.2 Ekskurs: Rasjonelle aktører⁴

Som en del av eller som en inspirator i forhold til

~~Side 188~~ mobiliseringsperspektivet, finner vi en del bidrag som langt på vei kan sees på som en egen, omfattende og høyst levende retning: rasjonell-aktørperspektiver (rational choice). Den klassiske teksten innen dette feltet er Olsons (1965) bok om «collective action», og hovedspørsmålet er her hvordan kollektiv handling - dvs. å frambringe et kollektivt gode - i det hele tatt kommer i stand når det i hovedsak ikke er individuelt rasjonelt å bidra til frambringelsen av et kollektivt gode man som gratispassasjer uansett vil kunne nyte godt av. Olson peker ut to mulige løsninger på dette kollektive handlingsproblemet som i en eller annen form utgjør kjernen i mye av det som skjer innen denne tradisjonen. Det ene går på størrelsen av «gruppen» som er involvert; jo mindre grupper, jo mindre er det kollektive handlingsproblemet. Det andre er å legge vekt på andre insentiver enn de som ligger i selve det kollektive gode, hvilket ofte vil si at de er av en mer privat karakter.

Hardin (1982, 1995) er en av flere som har levert sentrale bidrag innen denne tradisjonen, og i følge ham er det særlig tre forhold som bør utdypes i forhold til Olsons opprinnelige teori. For det første er det viktig å være klar over at entrepenørskap i mange tilfeller er av stor betydning: en (eller flere) personer tar på vegne av en gruppe ut fra en egeninteresse som ikke nødvendigvis har direkte med anskaffelsen av det kollektive gode å gjøre på seg en del av det arbeidet som må til for å få til kollektiv handling. Det andre forholdet Hardin velger å legge

vekt på, og som også er tilstede hos Olson, er betydningen av selektive insentiver; det er ofte ulike bi-effekter (sosialt samhold, status, vennskap, solidaritet) av det å arbeide for anskaffelsen av kollektive goder som egentlig utgjør grunnen til at noen bidrar til dets anskaffelse. Det tredje forholdet Hardin trekker fram er «extra-rational behaviour», der han argumenterer for at moralske motiver, ønske om egenutvikling/selvrealisering eller rett og slett misforståelser og mangel på kunnskap kan være viktige faktorer når det gjelder å få til kollektiv handling.

Andre problemstillinger knyttet til Olsons argument som ofte blir trukket fram er at man må skille bedre mellom ulike typer goder, at en spillteoretisk forståelse av den typen Olson bygger på må utvides til mer dynamiske modeller enn Olsons engangsspill er uttrykk for, og at man bør skille klarere mellom ulike typer bevegelser og organisasjoner for å få et grep om hvor og når Olsons modell kan være fruktbar.

3.4.3 Nye sosiale bevegelser⁵

Når det gjelder hva man konkret ser for seg som «nye sosiale bevegelser», gir ~~Sigelø 1991~~ seg selv ganske umiddelbare assosiasjoner: man er opptatt av sosiale bevegelser som er forskjellige fra dem som var, det vil først og fremst si arbeiderbevegelsen og liknende typer organisasjoner knyttet til spesielle grupper med klart definerte interesser, organiserte i hierarkiske organisasjoner og med entydige instrumentelle målsetninger. Et annet sentralt element, særlig i Touraines (1981) tidlige bidrag til tradisjonen, er at eksisterende strukturelle og kulturelle føringer mister betydning og at man historisk står overfor en enestående anledning når det gjelder å skape et nytt samfunn.⁶ Mot en slik bakgrunn blir det stadig mer sentralt hva slags kultur og identitet som utvikles (Cohen 1985, Eder 1993, Calhoun 1994, Melucci 1985, 1996), hva som fyller det handlingsrommet som åpnes av strukturell og kulturell forvitring (Pakulski & Waters 1996), og det er her de nye sosiale bevegelsene har en historisk rolle å spille iflg Touraine. Samtidig er det også få som så utilsørt tilskriver seg selv (dvs. samfunnsfagene) en viktig og sentral plass i forhold til historien som Touraine. En annen sentral bidragsyter til denne tradisjonen er Melucci som vektlegger mye av det samme tankegodset - et nytt samfunn som rommer et større potensiale for å skape bevegelser, men med en ytterligere aksentuering av spørsmål knyttet til identitet, kunnskap og kultur (1985: 803-804).

Offe (1985) er blant dem som har sett mer konkret på de nye sosiale bevegelsene som politiske bevegelser. Hans utgangspunkt er at det er et misforhold mellom den etablerte politikken og en ny politisk vitalitet (s. 819), og i følge Offe er de nye sosiale bevegelsene et uttrykk for dette misforholdet. Vi står overfor noe som utgjør et nytt politisk paradigme som kan forstås ut fra endring langs fire dimensjoner. For det første er det en endring mht. hvilke saker man er opptatt av.

Dernest står de nye sosiale bevegelsene for en del «nye» verdier, først og fremst autonomi og identitet. For det tredje viser Offe til aktørenes sosiale bakgrunn, og hevder at tre klassesegmenter nå står sentralt: den nye middelklassen, deler av den gamle middelklassen og en «klasse» som er ekskludert fra arbeidsmarkedet. Til slutt handler det om endring i organisering og handlingsrepertoire: mindre hierarki, mer direkte aksjoner. I forlengelsen av en slik presentasjon er det to spørsmål som umiddelbart melder seg, som har vært gjenstand for en del debatt, men som det ikke er plass til å gå inn på her. Det første er om beskrivelsen av det som skjer og forklaringen som benyttes stemmer. Det andre spørsmålet er

om dette er nytt (se f.eks. Tucker 1991, Calhoun 1993).

3.4.4 Ekskurs: Systemteori

En tilnærming som ikke helt umiddelbart faller sammen med teoriene om nye sosiale bevegelser, men som likevel er blitt koplet til dem (Japp 1986, Hellmann 1995) og som uansett ligger nærmere en slik europeisk tradisjon enn den amerikanske, er en systemteoretisk tilnærming, i dag stort sett knyttet til Luhmanns sosiologi og så langt en litt eksklusiv tysk affære (Ahlemeyer 1989, Luhmann 1986, 1996, 1997). Mye av dette handler helt grunnleggende om hva en sosial bevegelse kan eller skal være ut fra et systemteoretisk perspektiv: hva som gir den en enhet, hva den består av og hva som (ikke) tilhører den. Svaret er på litt «internt» Luhmannsk vis at sosiale bevegelser er kommunikasjonssystemer som genererer selvrefererende mobiliseringsoppreasjoner.

3.5 90-tallets hegemonisk paradigme: Struktur, kultur og organisasjon

Mens «ressursmobiliseringen» og «de nye sosiale bevegelsene» ofte ble framstilt
~~Siden 1990~~gnelige motsetninger, har de fleste tilnærminger til studiet av sosiale bevegelser ut over på nittitallet hatt et mer forsonende preg; de fleste ser ut til å forsøke å ta med seg det beste fra de to tradisjonene, og det er i dag få som ser dem som motsetninger som ikke på et eller annet vis har noe å tilføre hverandre. Denne tendensen er så gjennomgående at det synes rimelig å hevde at det har funnet sted en slags syntese - eller i det minste en enighet om hvilke elementer en teoretisk tilnærming til dette feltet bør romme - og at denne enigheten i dag utgjør et hegemonisk perspektiv innen studier av sosiale bevegelser.⁷

Det disse bidragene uttrykker er da for det første en enighet om hva man mer generelt må ha et grep om for å kunne studere sosiale bevegelser, nemlig (i) det strukturelle feltet der bevegelsene opererer, (ii) den kulturelle forståelsen knyttet til dem som deltar i bevegelsene og som preger den sammenhengen der man er aktiv og (iii) de sosiale nettverkene, organisasjonstrukturene og aktivitetsmønstrene som utgjør basisen for selve bevegelsen. For det andre er det også en tendens til å knytte disse dimensjonene til tre konkrete begrepspar: politisk mulig-

hetsstruktur (political opportunity structure), ideologisk orientering (cultural framing) og «mobiliserings-strukturer» (mobilizing structures). Syntesen og hegemoniet går altså på at struktur, kultur og mobiliserings-struktur (dvs. organisasjon, nettverk og atferd) er de tre bærende elementene for sosiale bevegelser, og at det er utviklet et begrepsapparat knyttet til hver av de tre dimensjonene.

3.5.1 Politisk mulighetsstruktur (PMS)

Begrepet om politisk mulighetsstruktur blir ofte knyttet til Eisinger (1973) som
~~Siden 1991~~ til å studere hvordan ulike sider ved det politiske systemet var med på

å betinge hva slags form for politiske protest man fikk i amerikanske byer på 60-tallet. Mer generelt sikter PMS-perspektivet mot å beskrive hvordan strukturelle forhold muliggjør, legger føringer for og hindrer muligheter for politisk handling i sosiale bevegelser. McAdam (1996:27) har sammenliknet ulike forfatteres bruk av begrepet, og hevder at det har fire dimensjoner. For det første er det snakk om den relative åpenheten eller lukketheten til et politisk system (dvs. formelle trekk). Dernest er stabiliteten blant de elitene som utgjør det politiske systemet sentralt. For det tredje dreier det seg om nærværet eller fraværet av elite-allianser. Den siste dimensjonen går på en stats evne til å sette politiske tiltak ut i livet (ofte med fokus på mulighet/villighet til undertrykkelse). Det varierer hvor bredt et slikt perspektiv anlegges, men det kan i enkelte tilfeller også være fruktbart å inkludere de klassiske sosiale skillelinjer (Aardal 1994) som en del av PMS-perspektivet.

Et godt eksempel på hvordan de politiske strukturene i et samfunn virker inn på politisk handling finner man i Kitschelts (1986) studie av anti-atom bevegelsen i Frankrike, Tyskland, Sverige og USA. Kitschelt skiller mellom et politisk systems åpenhet for nye krav på input-siden og dets evne til å iverksette beslutninger på output-siden. Ut fra fire mulige kombinasjoner av disse to distinksjonene finner han at de sosiale bevegelsene i de fire landene anvender ulike strategier: («assimilative or confrontational») og at de på ulike måter har innflytelse på den politiske prosessen («procedural, substantive or structural»). I en omfattende sammenlignende studie av nye sosiale bevegelser i Tyskland, Frankrike, Sveits og Nederland, understreker Kriesi et.al. (1995) på liknende vis betydningen av uformelle relasjoner og strategier om man ønsker å forstå politisk mobilisering, - 'how structural characteristics of political systems enter the hearts and minds of movement organisers and participants' (s. 37). Videre skilles det mellom ekskluderende (repressive, confrontational, polarising) og integrerende strategier (facilitative, co-operative, assimilative) som så sees i sammenheng med mer formelle trekk. Med utgangspunkt i et begrep om «alliansestrukturer», studerer Kriesi et.al en del mindre stabile aspekter ved de politiske mulighetsstrukturene, og viser bl.a. til hvordan «The elements of the political context that may change in the short run include the opening up of access to participation, shift in ruling alignments, the availability of influential allies, and cleavages within and among

elites' (s. 53). Når de mer konkret skal anvende dette perspektivet, viser Kriesi et.al hvordan sammensetningen av ulike venstreorienterte partier og eventuelle venstrepartier i politisk posisjon henger sammen med tilstedeværelse og aktivitet av nye sosiale bevegelser. For eksempel vil en sterk venstreorientert politisk kultur sannsynliggjøre eksistensen av nye sosiale bevegelser, men deres innflytelse vil igjen avhenge av sammensetningen av eksisterende venstregrupperinger.

3.5.2 Cultural Framing: ideologiske rammer

Når det gjelder å gripe sosiale bevegelsers ideologiske fundament og orientering, er begrepet «cultural framing» blitt sentralt. Det er i hovedsak utviklet av den

amerikanske sosiologen Snow og hans kolleger (Snow et.al. 1986, 1988, 1992). Helt grunnleggende er målet med denne tilnærmingen å gripe meningsaspektet ved de sosiale bevegelsenes aktivitet; både i seg selv for hver enkelt aktør og bevegelse og disse som del av en større sammenheng hvor de «ideologiske rammene» utvikles og anvendes. Ideologiske rammer viser til «'schemata of interpretation' that enable individuals 'to locate, perceive, identify, and label' occurrences within their life space and the world at large» (Snow et al 1986: 464). Om man tar utgangspunkt i Snows egne arbeider, peker det seg ut tre adskilte temaer. I en første artikkel fokuserer Snow et.al. (1986) på det han kaller «frame alignment»: hvordan ideologier er bygget opp, hvordan ulike ideologiske elementer knyttes sammen, hvordan de utvides og hvordan de endres. Senere er Snow opptatt av hvordan ulike «ideologiske orienteringer» virker i forhold til det å mobilisere sosialt og politisk. Det avgjørende her er hvordan en ideologi 'diagnostiserer' et forhold, hva slags prognoser eller 'løsninger' den framstiller og hvordan en ideologi eventuelt 'motiverer' for aktivitet. I det tredje hovedbidraget til denne debatten, er Snow mer opptatt av hvordan konkrete bevegelses-ideologier passer inn i mer generelle kulturelle mønstre, det han kaller master-frames.

3.5.3 Mobiliseringsstrukturer: sosiale nettverk, organisasjon og strategi

Ved siden av strukturelle og kulturelle faktorer er en viktig side ved politisk Side 192 og utviklingen av sosiale bevegelser måten den sosiale interaksjonen i bevegelsen tar form. Begrepet 'mobiliserings strukturer' (MS) fungerer som en samlebetegnelse for disse temaene (McCarthy 1996), men er nok så langt den delen av det som framstår som et hegemonisk perspektiv på sosiale bevegelser som i minst grad består av et samlet og enhetlig teoretisk begrepsapparat. Slik jeg ser det, er det i hovedsak tre grupper av fenomener som kan knyttes til dette begrepet. For det første handler det for en stor del om de sosiale nettverk og uformelle relasjoner som er der før en bevegelse etableres og som er viktige for rekruttering og mobilisering. For det andre dreier dette seg om de organisatoriske aspektene ved bevegelsene. Et tredje forhold som også studeres ut fra dette perspektivet er ulike strategier og handlingsrepertoarer.

For helt kort å oppsummere, kan man si at det jeg har kalt 90-åras hegemoniske tilnærming til studiet av sosiale bevegelser hviler på tre pilarer: struktur, kultur og atferd (nettverk, organisasjon, strategi), og disse er utviklet i lys av tre sentrale begreper. Det å nærme seg studiet av sosiale bevegelser ved hjelp av disse perspektivene kan være fruktbart i forhold til tidligere perspektiver av flere grunner. For det første kan man bygge direkte videre både på klassiske strukturelle og kulturelle perspektiver og mer atferdsorienterte - mer eller mindre rasjonalistiske - perspektiver. For det andre kan man også gå mer nyansert inn i dette handlingsfeltet der sosiale bevegelser befinner seg. For det tredje har man gode muligheter til å gripe utvikling og endring i feltet. For det fjerde blir det her enklere å operere med aktører som har et snev av rasjonalitet ved seg, både i forhold til strukturelle og kulturelle faktorer (Swidler 1986). For det femte kan en slik tilnærming delvis lette koplingen mellom makro, meso og mikronovåer. For

det sjette får man et bedre grep om hele feltet av bevegelser og organisasjoner.

4. utfordringer

Om man mot bakgrunn av det jeg har kalt 90-tallets hegemoni forsøker å orientere seg mot hva som er og vil være utfordringer i studiet av sosiale bevegelser, så peker det seg ut en lang rekke mer eller mindre generelle problemstillinger. Man kan for det første ta utgangspunkt i erkjennelsen av det forhold, litt spissformulert, at begrepet sosiale bevegelser er blitt brukt og ofte fortsatt brukes synonymt med begrepet sosial eller politisk mobilisering. En hovedutfordringen blir ut fra dette å si noe mer systematiske om hva som skjer med sosiale bevegelser etter mobilisering, og det er særlig to problemstillinger som her står sentralt: institusjonalisering (4.1) og utfall (4.2). Et annet sett av utfordringer består så av mer enkeltstående temaer og problemstillinger (4.3.1-6), der noen peker seg ut ut fra teoretiske svakheter i eksisterende perspektiver, mens andre i større grad reflekterer empiriske utviklingstrekk. Jeg vil også helt kort gi plass til spørsmålet om metoder (4.4), før jeg som en avslutning (5) tar tak i en mer vitenskapsteoretisk utfordring som er i ferd med å tegne seg i feltet.

4.1. Institusjonalisering

En første problemstilling som har stått sentralt en stund når det gjelder hva som
~~Side 193:~~ mobilisering og etablering, er selve bevegelsens utvikling; som form, organisasjon eller institusjon, og dette spørsmålet presenteres ofte som et spørsmål om institusjonalisering. Michels (1962[1915]) klassiske bok om «Oligarkiets jernlov» har skapt inntrykk av at alle bevegelser ubønnhørlig vil utvikle seg i retning av byråkrati og oligarki. Dette er en forståelse som fortsatt står sterkt, men som er i ferd med å bli utfordret på i hvert fall to grunnleggende punkter. For det første er det et problem at institusjonalisering er en for kompleks prosess til å bli redusert til

én strukturell dimensjon - hierarki, byråkrati og arbeidsdeling - og i stedet med fordel kan forstås som en mangedimensjonal prosess. For det andre ligger det en antakelse om utvikling i dette perspektivet, enten lineært fra det løse mot det faste (Michels 1962), eventuelt som en svingning mellom disse polene (Tarrow 1994, Hanagan 1998), som man ikke kan ta for gitt, og et flerdimensjonalt perspektiv gjør det mulig å beskrive flere og ulike utviklingsbaner. En nyttig innfallsvinkel til institusjonsbegrepet finne man hos Scott (1995) som skiller mellom ulike «social carriers» som det som støtter opp under en institusjon: (1) regler/rutiner, (2) normer og (3) kognitive rammer. Om man så antar at forskjellige bevegelser i ulik grad er konstituert på basis av disse tre institusjonaliserings-bærerene, kan man for det første skille mellom ulike typer bevegelsesinstitusjoner, videre kan man se for seg at disse følger ulike utviklingsbaner, og til slutt kan man se på sammenhengen mellom institusjonstype og for eksempel ideologi og strategier (Seippel 2001). Selv om «oligarkiets jernlov» umiddelbart ser ut til å gjelde for mange bevegelser også i dag, så har studiet av sosiale bevegelser mye å tjene på en mer nyansert

tilnærming til spørsmålet om hvordan en sosial bevegelse får og utvikler en form: en mer eksplisitt forståelse av hva institusjonalisering innebærer, hvilke dimensjoner institusjonalisering varierer langs, og hvilke hovedtyper av institusjonaliseringsprosesser som finnes.

4.2. Utfall og konsekvenser¹⁰

Ut fra bøker, artikler og konferanser, ser det ut som om det kanskje mest ~~Siden 1940-~~ temaet de siste årene innen dette feltet har vært konsekvenser og utfall av sosiale bevegelser. Det er presentert flere analyser knyttet til dette spørsmålet, men ut fra en oversikt over noe av det som er blitt gjort tidligere på feltet, konkluderer Giugni (1999) med at det er behov for mer nyanserte typologier og modeller, både når det gjelder teoretiske og empiriske studier. Et interessant eksempel som illustrerer hva som kan og bør være målsettingen i slike analyser, finner man hos McAdam & Su (2002). Her er formålet å se hvordan ulike sider ved politiske protester - mer eller mindre voldelige aksjoner møtt med mer eller mindre vold fra politiets side - mot den amerikanske krigføringen i Vietnam påvirket den konvensjonelle politikkens arbeid i saken. I tillegg til å klargjøre hva som skulle påvirkes og hva som påvirket, trekker også McAdam og Su fram tre sosiale mekanismer som skal vise hvordan sammenhengene mellom disse forholdene eventuelt kan forstås. For det første ser de på hvordan «disruptive protest» influerer på konvensjonell politikk. For det andre ser de på «signalling» som en effekt der størrelse virker som en slags opplysende faktor. Til slutt ser de på «public opinion» som en grunn til endring, dvs. som en mer formidlet effekt. På et generelt nivå illustrerer dette hvordan man både bør få tak i hva det er som endres, hva det er som utløser endringer, og hvordan endringsprosesser så faktisk forløper.

4.3. Enkeltstående utfordringer: Teorier og temaer

4.3.1 Sosial nettverk

Med utgangspunkt i det jeg har skissert som en hegemonisk treenighet over, er den delen av denne treenigheten som ser ut til å være minst systematisk utviklet de såkalte 'mobiliserings strukturer'. Et av de sosiologiske perspektivene som har noe å tilføre her er sosial nettverksteori. For det første kan man helt direkte trekke på noe av det som allerede finnes av relevant teori knyttet til dette perspektivet (se f.eks. Scott 1991, Knoke 1990). For det andre kan man forsøke å utvikle dette teoriapparatet i en retning mer tilpasset temaet sosiale bevegelser (Diani & McAdam 2003). For det tredje er det her viktig å flytte fokus fra mobilisering og rekruttering hvor en slags nettverkstankegang har hatt en viss innflytelse (Snow et.al. 1980, Diani 1995, Passy 2001), over mot det jeg har fokusert på over: institusjonalisering og utfall.

Den allestedsnærværende utfordringen om å knytte samme makro- og mikroforhold (McAdam 2001) kan også tjene på å benytte seg av sosial

nettverksteori, og da kanskje særlig i forhold til det som etterhvert ser ut til å være det største problemet i forhold til teoriene om sosiale bevegelser, forholdet mellom mikro og meso. Det er også interessant å bite seg merke i det forhold at det som pekes ut som de sosial-nettverks-teorienenes problemer - «culture, agency and processes» (Emirbayer & Goodwin 1994) - langt på vei er den eksisterende sosialbevegelsesteoriens sterke sider. Dette betyr at det er snakk om at ulike teoretiske retninger ikke bør erstatte, men supplere hverandre.

4.3.2 Strategier og handlingsrepertoarer

Et av de mest påfallende utviklingstrekkene ved sosiale bevegelser de siste årene (Side 195) er selv om bevegelser i en viss forstand fortsatt utfordrer makt, så har de også - som en del av bevegelsessamfunnet - fått et mer sammensatt og mangfoldig handlingsrepertoar. Man fremmer ikke bare sine målsetninger gjennom protest i «det offentlige rom», men man deltar også i stadig større grad i direkte og konkret samarbeid med politiske organer og økonomiske aktører: man er konsulent, får delegert oppgaver, er med på å utrede saker. Om man skal beskrive og forstå samtidens sosiale bevegelser, må man altså ha et begrepsapparat knyttet til handlingsrepertoarer som rommer mer enn de tradisjonelle protestaktivitetene.

Giugni & Passy (1998) har levert et interessant bidrag i denne sammenhengen, og deres første skritt består i å utvikle en modell der man på den ene siden skiller mellom enighet og uenighet mellom de sosiale bevegelsene og dem som utfordres når det gjelder målsetninger, og på den andre siden skiller mellom måten de sosiale bevegelsene forsøker å nå sine målsetninger på. Ut fra disse to distinksjonene får man så fire mulige arbeidsmåter:

Tabell 2. Typologi over sosiale bevegelsers arbeidsmåter (basert på Giugni & Passy 1998)

		Type involvering	
		Diskurs	Handling
Forhold til	Enighet	Konsensus	Samarbeid
målsetninger	Uenighet	Opposisjon	Protest

Den klassiske sosiale bevegelse finner man nederst til høyre: uenighet om målsetninger fører til handling, dvs. en eller annen form for protest, eller mer moderat, man kommuniserer uenighet som opposisjon. Som en motsats, finner vi at når konfliktnivået synker og man i det store og det hele er enige om målsetningene, så er det nærliggende å utvikle et annet handlingsrepertoar: mer samarbeid og mindre protest.

Ut fra en slik typologi, kan man både gå videre og forsøke å beskrive mer konkret hvordan sosiale bevegelser forholder seg i hvert av disse tilfellene, og man kan spekulere i eventuelle utviklingstrekk. Når det gjelder mulige utviklingstrekk, ligger det nesten implisitt i en slik modell at det på et generelt nivå har skjedd en utvikling i retning større enighet; en bevegelse nedenfra og opp. Samtidig er det også å forvente at det har funnet sted en slags differensiering innen feltet av sosial bevegelser slik at bevegelser i ulik grad benytter seg av disse arbeidsmåtene. Hovedpoenget er å peke på at man i større grad enn tidligere når det har vært vanlig å skille mellom ulike proteststrategier også blir nødt til å anvende begreper og typologier som skiller mellom ulike former for samarbeid. Det er her også nærliggende at det kan være fruktbart å trekke på forskning knyttet til frivillige organisasjoner og tradisjonell organisasjonsteori i større grad enn det som har vært vanlig.

4.3.3 Sosiale bevegelser og demokrati

Sosiale bevegelser er, uansett, i en viss forstand politiske, og et sentralt spørsmål ut fra normativ teori som i større grad bør tas opp er forholdet mellom sosiale bevegelser og deres ulike demokratiske funksjoner (Giugni et.al. 1998, Tilly 2000). For det første er det snakk om hvordan sosiale bevegelser kan bidra til en demokratisk samfunnsutvikling i ikke-demokratiske land. For det andre er det snakk om hvordan sosiale bevegelser fungerer, på godt og ondt, innen for et demokratisk samfunn (Warren 2001). For det tredje er det snakk om bevegelsene selv: internt demokrati og, som et spørsmål om forholdet mellom internt og eksternt demokrati, som arena for politisk og demokratisk læring: sosial kapital (Putnam 2002).

4.3..4 Teknologi, materiell, økologi

Flere forfattere har vist hvordan teknologiske nyvinninger har vært helt avgjørende for framveksten av det vi i dag forstår med sosiale bevegelser (Tilly 1978, Tar-

row 1994), og på samme måte kan man i dag stille spørsmålet om hva ny teknologi betyr for politisk aktivitet i sosiale bevegelser. I tilknytning til slike problemstillinger er det i dag kanskje særlig nærliggende å spørre seg hva slag betydning internettteknologi kan ha (Norris 2001). I forlengelsen av slike spørsmål kan det også være interessant å gå videre å se mer generelt på materiellstrukturers betydning for sosiale bevegelser. Flere studier har vist at hvordan byer og bygninger er utformet er viktig for politisk aktivitet. Interessante eksempler her er å finne både i forbindelse med studentopprøret i Beijing (Zhao 1998) og demonstrasjoner i forbindelse med murens fall i Øst-Europa (Opp & Gern 1993). Enda mer generelt er det også de senere årene blitt fokusert på sammenhengen mellom et samfunns romlige utforming og sosiale bevegelser (Sewell 2001, Tilly 2002).

4.3.5 Globalisering

Et annet tema som har vært i vinden en stund er globalisering, og her er det også interessante problemstillinger å ta tak i i forhold til sosiale bevegelser. Dette er viktig både fordi mange av de problemene som sosiale bevegelser er opptatt av er globale i sin karakter (miljø, utvikling) og fordi de aktørene som skal utfordres også er internasjonale (se della Porta et.al. 1999). Samtidig er det også en tendens til at stadig flere sosiale bevegelser selv har en internasjonal karakter. Videre kan man spørre hva det er som skal avgjøre om man skal kalle en sosiale bevegelse global. Er det saken de arbeider med, aktørene de jobber mot, eller de sosial nettverkene organisasjonen selv består av? Videre kan det være fruktbart å skille mellom organisering nedenfra og opp og ovenfra og ned; enkelte internasjonale organisasjoner er sammenslutninger av likeartete eller likesinnede aktører, mens andre organisasjoner først er etablert sentralt, for så å opprette lokale (nasjonale) lag. 'Friends of the Earth' er et eksempel på det første, Greenpeace på det andre. Dette temaet er ytterligere aktualisert de aller seneste årene i forhold til utviklingen av Attack og de store protestaksjonene rettet mot verdensbankmøter (Smith & Johnston 2002).

4.3.6 Det postmoderne: Følelser, ekspressivitet og det spontane

Mens 90-tallets tilnærminger har tatt med seg mye av det beste fra 60 og 70-
~~Sida 107~~
 sider, har noe av det som var sentralt i den tidligste litteraturen på feltet gått i glemmeboken, dvs. det spontane, det ekspressive og det ikke-rasjonelle står svakt. Denne kritikken er blitt knyttet til en mer generell kritikk av måten det kulturelle er blitt behandlet på i det så kalte «cultural framing» perspektivet (Jasper 1998). Utfordringen blir da å få et bedre teoretisk grep om hva såkalte postmoderne estetiske, emosjonelle eller ekspressive kulturuttrykk faktisk innebærer: hva slags særegne erfaringer de bygger på, hva slags sosiale relasjoner som utvikles i tilknytning til disse erfaringene og hva som kjennetegner kollektiver, grupper og organisasjoner som bygger på slike erfaringer og relasjoner (se Goodwin et.al. 2001, Aminzade & McAdam 2002, se også spesialnummer av *Mobilization* 2/2002).

4.3.7 Metodiske utfordringer: «Event History Analyses»

I all hovedsak er studier av sosiale bevegelser forbundet med de samme metodologiske utfordringer som annen sosiologi. Om man likevel skal trekke fram en type analyser og derav følgende metodologiske problemer som har fått en sentral plass i forhold til dette feltet, er stikkordet «History Event Analyses». Dette er en metode som først og fremst er knyttet til studier av protestaksjoner, der man har basert seg på rapportering av slike hendelser i aviser som datagrunnlag. Sentrale problemer her er da bl.a. knyttet til tidsproblematikken, til skjevheter i rapportering og innholdsanalyse. Metoden er godt dokumentert og diskutert i Rucht & Ohlemacher (1992) og Olzak (1989). Den er lite brukt i en norsk sammenheng, men er anvendt, om enn i en noe forenklet utgave (som forsterker problemene med å bruke den) i den danske maktutredningen (Mikkelsen 2002).

5. Avsluttende diskusjon: Dynamikk og sosiale mekanismer

Formålet med denne artikkelen har vært å gi en innføring i et forskningsfelt, en **Sidestiftelse** over hva som er gjort på dette feltet og et innblikk i noen av de viktigste utfordringene som tegner seg for dem som arbeider her. Heller enn å gjenta det som allerede er kompakte oppsummeringer, vil jeg avslutte artikkelen men noen ord om en vitenskapsteoretisk utfordring knyttet til studiet av sosiale bevegelser (men som også er av mer generell karakter). Fokuset på en slik utfordring reflekterer langt på vei det forhold at man har nådd et visst faglig nivå - man har et omfattende sett av typologier og ideer om sammenhenger mellom de ulike elementene som inngår i disse - og utfordringen som da melder seg er å få til en mer dynamisk forståelse av utvikling i feltet og å forstå ulike utviklingstrekk, om mulig, som uttrykk for mer generelle tendenser.

Denne utfordringen er først og fremst tatt opp i en bok skrevet av de tre nestorene på sosiale-bevegelser-feltet - McAdam, Tarrow og Tilly (2001) - og et av hovedformålene er å finne fram til hva slags sosiale mekanismer det er relevant å operere med i studiet av sosiale bevegelser. Her knytter de tre på den ene siden an til en generell utvikling i sosiologien, der spørsmålet om hvordan sosiale fenomener og prosesser i det hele tatt kan forklares står sentralt, og der mange som en slags kompromissløsning - et sted mellom det lovmessige og det enestående (tilfeldige) - har tatt tak i begrepet sosiale mekanismer (Hedström & Swedberg 1998). Sosiale mekanismer viser her til prosesser som har en tendens til å gjenta seg, uten at det er noen lovmessighet eller predikerbarhet knyttet til dem. Dette er en posisjon som har fått en relativt stor tilslutning, og som ligger til grunn for mange enkeltstående empiriske studier, men som i mindre grad er forsøkt anvendt - tatt hensyn til - i mer generelle teoretiske analyser.

Det er derfor spesielt interessant når McAdam et.al. (2001) tar denne utfordringen på alvor i forhold til et konkret empirisk felt samtidig som de har mer

generelle teoretiske ambisjoner. De går fram ved å skille mellom *episoder* (eks.: den franske revolusjon, borgerrettighetsbevegelsen) som utgjøres av ulike *proses- ser* (eks.: mobilisering, utvikling av politiske identiteter) som i sin tur består av *sosiale mekanismer*: «... a delimited class of events that alter relations among, specified sets of elements in identical or closely similar ways over a variety of situations» (s.24). Siden man i utgangspunktet ikke kan vite om det faktisk er slik at man vil finne sosiale mekanismer knyttet til et sosialt felt, går forfatterne gjennom et vell av empiriske eksempler for å se hva det er rimelig å trekke fram som sosiale mekanismer. Resultatet er flere sett av ulike typer sosiale mekanismer som f.eks. «anerkjennelse av trusler eller muligheter», «tilskrivelse av evner (handlekraft)», «identitetsendring», «begrepsdannelse (oppfinnelse eller lån)», «temaskifte», «aksept av problem», «konkurransen om makt/maktkamp», «diffusjon», «formidling», «undertrykkelse», «radikalisering» og «tilnærming». Dette er da beskrivelser av deler av prosesser som har en tendens til å gjenta seg i de episodene der det er vanlig å tilskrive sosiale

bevegelser en sentral rolle. Dette er en tilnæringsmåte som enkelte vil stille spørsmålstegn ved på vitenskapsteoretisk grunnlag, men den reiser uansett viktige, prinsipielle og interessante spørsmål for den som arbeider både innen dette feltet og sosiologien mer generelt. Til sammen byr det seg her fram et vell av teoretiske begreper, typer og mekanismer for den som er interessert i forstå og forklare utviklingen av fenomenet sosiale bevegelser, men også for dem som er opptatt av andre temaer enn de som her har stått i fokus.

Noter

1 «When I first started reading work on social movements in the late 1970s, the field was still quite small. ... At that time, one could read much of the literature on collective behavior and social movements in a short time. Now it's impossible to read everything, and the field keeps expanding.» Suzanne Staggerborn, *Critical Mass Bulletin*, Newsletter of the Section on Collective Behavior and Social Movements, American Sociological Association. Vol.25 (2000), 1,1.

2 Blumer kan sies å ha utarbeidet en symbolsk interaksjonistisk teori om kollektiv atferd, og en alternativ tekst å ta utgangspunkt i her kunne vært Smellers (1962) bok «Theory of Collective Behaviour»; en mer Parsonsiansk og strukturfunksjonalistisk tilnærming til feltet.

3 Oversikter over denne tradisjonen (ofte som kontrast til de nye sosiale bevegelsene) som det ikkerefereres til i teksten under: Klandermans & Tarrow (1988), Klandermans et.al. (1988), Klandermans (1997), Buechler (1995), Zald (1992), della Porta & Diani (1999). Andre viktig navn som ofte knyttes til RM-tradisjonen er Oberschall (1973, 1993) og Gamson (1992).

4 Interessante oversikter som ikke refereres i teksten: Elster (1989), Chong (2000), Lichbach (1995, 1996) og Opp (1994).

5 Andre sentrale bidrag til forståelsen av de nye sosiale bevegelsene finner vi hos Dalton og Kuechlers (1990), Rucht (1994) og Eyerman & Jamison (1991). Forståelsen av sosiale bevegelser hos Ulrich Beck (som «sub-politikk») og Anthony Giddens (som «Life-politics») faller også stor sett sammen med dette perspektivet.

6 «I also claim that it is only now that the social history of society is really beginning ... We are moving quite

simply into a type of society in which no transcendence - be it of the gods, of man, or of revolution - will any longer force collective action to take on a meaning by which it is surpassed; we are entering a society which has neither laws nor foundations, which is no more than a complex of actions and social relations (Touraine 1981:2).

7 Ett klart uttrykk for at en slik utvikling har funnet sted finner man hos McAdam et.al (1996:2) som hevder at «Within this profusion of work we think it is possible to discern the clear outlines of a synthetic, comparative perspective on social movements that transcends the limits of any single theoretical approach to the topic» (s.2).

8 Det finnes en omfattende litteratur knyttet til dette temaet, og denne er godt oppsummert i Benford & Snow 2000. Blant helt nye bidrag, se f.eks. Westby 2002.

9 Interessante bidrag her finner man i Meyer & Tarrow (1998) og Eder (1996). Mer generelt om institusjonalisering, se Nedelmann (1995) og Crawford & Ostrom (1995).

10 Se også Burstein (1999), Diani (1997), Amenta et.al. (1999) og Cress & Snow (2000).

Litteratur

Ahlemeyer, Heinrich W. (1989): Was ist eine soziale Bewegung? Zur Distinktion und Einheit eines sozialen Phänomens. *Zeitschrift für Soziologie* (18), 3: 175-191.

Amenta, Edwin et.al. (1999): The Strategies and Contexts of Social Protest: Political Mediation and the

Impact of the Townsend Movement in California. *Mobilization* (4), 1:1-23.

Aminzade, Ronald R. et.al. (red)(2001): *Silence and the Voice in the Study of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Aminzade, Ronald R. og Doug McAdam (2002): Emotions and Contentious Politics. I Aminzade, R. et.al.: *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barnes, Samuel H. et al. (red.)(1979): *Political Action*. Beverly Hill, CA: Sage.

Benford, Robert D. & David A. Snow (2000): Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology* (26), 611-639.

Blumer, Herbert (1946): Collective Behavior. I Lee, A.. red.: *New Outlines of the Principles of Sociology*. New York: Barnes & Noble, Inc.

Buechler, Steven M. (1995): New Social Movement Theories. *The Sociological Quarterly* (36), 3:441-464.

Burstein, Paul (1999): Social Movements and Social Policy. I Giugni, M. et.al.: *How Social Movements Matter*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Calhoun, Craig (1993): «New Social Movements» of the Early Nineteenth Century. *Social Science History* (17), 3:385-427.

- (1994): Social Theory and the Politics of Identity. I Calhoun, C., red.: *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell

Chong, Dennis (2000): *Rational Lives. Norms and Values in Politics and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.

Cohen, Jean L. (1985): Strategy or Identity: New Theoretical Paradigms and Contemporary Social Movements. *Social Research* (52), 4:663-716.

Crawford, Sue E. S. & Ostrom Ellinor (1995): A Grammar of Institutions. *American Political Science Review*, (89), 3:582-600.

Cress, Daniel M. & David A. Snow (2000): The Outcome of Homeless Mobilization. *American Journal of Sociology* (105), 4:1063-1104.

Dalton, Russell J. (1996): *Citizen Politics*. Chatham, NJ: Chatham House Publishers.

Dalton, Russell J. & Kuechler, Manfred (red)(1990): *Challenging the Political Order*. Cambridge: Polity Press.

Della Porta, Donatella & Mario Diani. (1999): *Social Movements. An Introduction*. Oxford: Blackwell.

Della Porta, Donatella, Hanspeter Kriesi & Dieter Rucht (red.)(1999): *Social Movements in a Globalizing World*. Houndsmill: Macmillan Press.

Diani, Mario (1992): The Concept of Social Movement. *Sociological Review* (40), 1:1-25.

- (1995): *Green Networks*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- (1997): Social Movements and Social Capital: A Network Perspective on Movement Outcomes. *Mobilization* (2), 2:129-148.

Diani, Mario & Doug McAdam (2003): *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.

Side 201:

Eder, Klaus (1993): *The New Politics of Class*. London: Sage.

- (1996): The Institutionalisation of Environmentalism: Ecological Discourse and the Second Transformation of the Public. I Lash, S. m.fl., red.: *Risk, Environment & Modernity* London: Sage.

Eisinger, Peter K. (1973): The Conditions of Protest Behavior in American Cities. *American Political Science Review* (67), 1: 11.28.

Elster, Jon (1989): *The Cement of Society*. Cambridge: Cambridge University Press.

Emirbayer, Mustafa & Jeff Goodwin. 1994. Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. *American Journal of Sociology* (99), 6: 1411-1454.

Eyerman, Ron & Jamison, Andrew (1991): *Social Movements. A Cognitive Approach*. Cambridge: Polity Press.

Foucault, Michel (1980): *The History of Sexuality. Volume I*. New York: Vintage Books.

Gamson, William (1992): *Talking Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Giugni, Marco (1999): How Social Movements Matter: Past Research, Present Problems, Future Developments. I Giugni, M. et.al., red.: *How Social Movements Matter*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Giugni, Marco et.al. (red.)(1998): *From Contention to Democracy*. Lanham: Rowman & Littlefield Publ.

Giugni, Marco & Passy, Florence (1998): Contentious Politics in Complex Societies: New Social Movements between Conflict and Cooperation. I Giugni, M. et.al., red.: *From Contention to Democracy*. Lanham: Rowman & Littlefield Publ.

Goodwin, Jeff, James M. Jasper and Francesca Polletta (red.)(2001): *Passionate Politics*. Chicago: The University of Chicago Press.

Hardin, Russell (1982): *Collective Action*. Baltimore: John Hopkins University Press.

- (1995): *One for All*. Princeton: Princeton University Press.

Hanagan, Michael (1998): Social Movements. Incorporation, Disengagement, and Opportunities - A Long View. I Giugni, M. et.al., red.: *From Contention to Democracy*. Lanham: Rowman & Littlefield Publ.

Hedström, Peter & Swedberg, Richard (red.)(1998): *Social Mechanisms*. Cambridge: Cambridge University Press
Hellmann, Kai-Uwe (1995): *Systemtheorie und Neue Soziale Bewegungen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Hill, Kevin A. & John E. Hughes (1998): *Cyberpolitics*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Japp, Klaus P. (1986): Neue soziale Bewegungen und die Kontinuität der Moderne. *Soziale Welt*, 4: 311- 333.

Jasper, James M. (1998): *The Art of Moral Protest*. Chicago: The University of Chicago Press.

Kitschelt, Herbert (1986): Political Opportunity Structures and Political Protest. *British Journal of Political Science* (16), 1: 57-85.

Klandermans, Bert (red.)(1989): Organizing for Change: Social Movement Organizations in Europe and the United States. *International Social Movement Research*. Vol.2. Greenwich, Con.: JAI Press. - (1997): *The Social Psychology of Protest*. Oxford: Blackwell.

Klandermans, Bert & Tarrow, Sidney (1988): Mobilization into Social Movements: Synthesizing European and American Approaches. I Klandermans, B. et.al., red.: *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures*. International Social Movement Research. Vol.1. Greenwich, Con.: JAI Press.

Klandermans, Bert, Kriesi, Hanspeter, Tarrow, Sidney (red.)(1988): From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures. *International Social Movement Research*. Vol.1. Greenwich, Con.: JAI Press.

Klingemann, Hans-Dieter & Fuchs, Dieter (red.)(1995): *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.

Press.

Knoke, David (1990): *The Political Networks*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kriesi, Hanspeter et.al. (red.)(1995): *New Social Move- ments in Western Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Le Bon, Gustave [1896](1982): *The Crowd*. Atlanta: Cherokee Publishing Company.

Lichbach, Mark (1995): *The Rebel's Dilemma*. Ann Arbor: The University of Michigan Press. - (1996): *The Cooperator's Dilemma*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Luhmann, Niklas (1986): *Ökologische Kommunikation*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

- (1996): *Protest. Systemtheorie und soziale Bewegungen*. Frankfurt: Suhrkamp.

Press.

- (1997): *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp.

Side 202:

McAdam, Doug (1996): Conceptual origins, current problems, future directions. I McAdam, D. et.al., red.: *Comparative Perspectives on Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.

- (2001): Harmonizing the Voices: Thematic Continuity Across the Chapters. I Aminzade, R. et.al., red.: *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

McAdam, Doug, McCarthy, John D. & Zald, Mayer N. (red.)(1996): Introduction: Opportunities, mobilizing structures, and framing processes - toward a synthetic, comparative perspective on social movements. I McAdam, D. et.al., red.: *Comparative Perspectives on Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.

McAdam, Doug, Sidney Tarrow og Charles Tilly (2001): *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.

McAdam, Doug and Yang Su (2002): The War at Home: Antiwar Protests and Congressional Voting, 1965 to 1973. *American Sociological Review* (67), 5: 696-721.

McCarthy, John D. (1996): Constraints and Opportunities in Adopting, Adapting and Inventing. I McAdam, D. et.al., red.: *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. Cambridge: Cambridge University Press.

McCarthy, John D. og Zald, Mayer N. (1977): Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *American Journal of Sociology* (82), 6: 1212-1241.

Melucci, Alberto (1985): The Symbolic Challenge of Contemporary Movements. *Social Research* (52), 4: 789-816.

- (1996): *Challenging Codes. Collective Action in the Infor- mation Age*. Cambridge: Cambridge University Press.

Meyer, David S. & Tarrow, Sidney (red.)(1998): *The Social Movement Society. Contentious Politics for a New Century*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Michels, Robert (1962[1915]): *Political Parties*. New York: The Free Press.

Mikkelsen, Flemming (2002): *Bevægelse i demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Nedelmann, Birgitta (1995): Gegensätze und Dynamik Politischer Institutionen. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. Sonderheft 35: 15-40.

Neidhardt, Friedhelm & Rucht, Dieter (1993): Auf dem Weg in die "Bewegungsgesellschaft"? *Soziale Welt* (44), 3:305-326.

Norris, Pippa (2001): *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oberschall, Anthony (1973): *Social Conflict and Social Movements*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. - (1993): *Social Movements. Ideologies, Interests and Identities*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Offe, Claus (1985): New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics. *Social Research* (52), 4: .815-868.

Olson, Mancur (1971 [1965]): *The Logic of Collective Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Olzak, Susan (1989): Analysis of Events in the Study of Collective Action. *Annual Review of Sociology* 15:119- 141

Opp, Klaus-Dieter (1994): Der 'Rational Choice'- Ansatz und die Soziologie soziale Bewegungen. *Forschungsjournal NSB* 2:11-26.

Opp, Karl-Dieter & Christiane Gern (1993): Dissident Groups, Personal Networks, and Spontaneous Cooperation: The East German Revolution of 1989. *American Sociological Review* (58), 659-680.

Pakulski, Jan & Waters, Malcolm (1996): *The Death of Class*. London: Sage.

Passy, Florence (2001) Socialization, Connection, and the Structure/Agency Gap: A Specification of the Impact of Networks on Participation in Social Movements. *Mobilization* (6), 2:173-192.

Putnam, Robert (red.)(2002) *Democracies in Flux*. Oxford: Oxford University Press.

Rucht, Dieter (1993): Parteien, Verbände und Bewegungen als Systeme politischer Interessenvermittlung. I Niedermayer, O. et.al., red.: *Stand und Perspektiven der Parteienforschung in Deutschland*. Opladen: Westdeutscher Verlag. - (1994): *Modernisierung und neue soziale Bewegungen*. Frankfurt: Campus Verlag.

Rucht, Dieter & Ohlemacher, Thomas (1992): Protest Event Data. I Diani, M. et.al., red.: *Studying Collective Action*. London: Sage.

Scott, John (1991) *Social Network Analysis*. London: Sage.

Scott, Richard W. (1995): *Institutions and Organizations*. Thousand Oaks: Sage.

Seippel, Ørnulf (2001): From Mobilization to Institutionalization? *Acta Sociologica* (44), 2:123-137.

Sewell, William H. Jr. (2001): Space in Contentious Politics. I Aminzade, R. et.al., red.: *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Smelser, Neil J. (1962): *Theory of Collective Behavior*. New York: The Free Press.

Smith, Jackie and Johnston, Hank (2002): (red.) *Globalization and Resistance. Transnational Dimensions of Social Movements*. Lanham. Rowman & Littlefield.

Snow, David A., Louis A. Zurcher & Sheldon Ekland-Olson (1980): Social Networks and Social Movements: A Microstructural Approach to Differential Recruitment. *American Sociological Review* (45), 5:787-801.

Snow, David A., Rochford, E. Burke, Worden, Steven K. & Benford, Robert D. (1986): Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review* (51), 3:464- 481.

Snow, David A & Benford, Robert D. (1988): Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. I

Klandermans, B. et.al., red.: *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures*. International Social Movement Research. Vol.1. Greenwich, Con.: JAI Press.

- (1992): Master Frames and Cycles of Protest. I Morris, A. et.al., red.: *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press.

Snow, David A., Cress, Daniel M., Downey, Liam and Jones, Andrew J. (1998): Disrupting the «Quotidian»: Reconceptualizing the Relationship between Breakdown and the Emergence of Collective Action. *Mobilization* (3), 1: 1-22.

Swidler, Ann (1986): Culture in Action: Symbols and Strategies. *American Sociological Review* (51), 2:273-286.

Tarrow, Sidney (1994): *Power in Movement. Social Move- ments, Collective Action and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- (1996): States and oportunitites: The Political Structuring of Social Movements. I McAdam, D. et.al., red.: *Comparative Perspectives on Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tilly, Charles (1978): *From Mobilization to Revolution*. New York: McGraw-Hill.

- (1994): Social Movements as Historically Specific Clusters of Political Performance. *Berkely Journal of Sociology* (38),1-30.

- (2000): Processes and Mechanisms of Democratization. *Sociological Theory* (18), 1: 1-16.

- (2002): Spaces of Contention. *Mobilization* (5), 2: 135- 159.

Touraine, Alain (1981): *The Voice and the Eye*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tucker, Kenneth H. (1991): How New are the New Social Movements? *Theory, Culture & Society* (8), 2: 75-98.

Warren, Mark E. (2001): *Democracy and Association*. Princeton: Princeton University Press.

Westby, David L. (2002): Strategic Imperative, Ideology, and Frame. *Mobilization* (7), 3:287-304.

Zald, Mayer N. (1992): Looking Backward to Look Forward. Reflections on the Past and Future of the Resource Mobilization Research Program. I Morris, A. et.al., red.: *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press.

Zhao, Dingxin (1998): Ecologies of Social Movement: Student Mobilization during the 1989 Prodemocracy Movement in Beijing. *American Journal of Sociology* (103), 6: 1493-1529.

Aardal, Bernt (1994): Hva er en politisk skillelinje. En begrepsmessig grenseoppgang. *Tidsskrift for samfunns- forskning* (35), 2: 218-249.